

INNSPILL TIL NASJONAL HELSE- OG SAMHANDLINGSPLAN FRA FORANDRINGSFABRIKKEN KUNNSKAPSSENTER

Kjære Helse- og Omsorgsdepartementet <3

Tusen takk for muligheten til å gi innspill til ny helse- og samhandlingsplan :-)
En helse- og samhandlingsplan vil berøre barn og unge veldig sterkt. Derfor er det så utrolig viktig at kunnskap fra barn er en del av kunnskapsgrunnlaget og at barns rettigheter etter FNs barnekonvensjon sikres, når ny plan skal utvikles. Uten dette kan Norge risikere å få en plan med virkemidler og tiltak rettet mot barn og unge, som ikke blir trygge eller nyttige. Dette er også Norge forpliktet til etter FNs barnekonvensjon.

Innspillet er delt i 3 deler:

1. Om Forandringsfabrikken, metoden for kunnskapsinnhenting og barns rett til medvirkning på systemnivå
2. Svar på spørsmål om de viktigste utfordringene som bør adresseres, med tilhørende aktuelle tiltak.
Svarene er delt inn i følgende kategorier:
 - Barns prosessuelle rettigheter etter FNs barnekonvensjon
 - Samhandling
 - Kvalitetsforbedring og pasientsikkerhet
 - Desentraliserte tjenester og sømløse pasientforløp
 - Digitalisering
 - Rus
3. Oversikt over pågående arbeid og gode eksempler som departementet bør være kjent med

Del 1:

Om Forandringsfabrikken, metoden for kunnskapsinnhenting og barns rett til medvirkning på systemnivå

Om Forandringsfabrikken Kunnskapssenter (FF)

Barn og unge har viktig kunnskap om systemene de er i. Denne kunnskapen kan bidra til å gjøre systemene bedre og mer treffsikre. Derfor henter FF systematisk inn erfaringer og råd fra barn om møtet med barnehager, skole, psykiske helsetjenester, barnevern, politi og rettssystem. Målet til Forandringsfabrikken er at barn opplever barnehage, skole, hjelpetjenester og rettssystem som trygge og nyttige.

Barn og unge som er i de ulike systemene, inviteres med i nasjonale, kvalitative undersøkelser. Svar som går igjen fra mange barn på mange ulike steder, blir undersøkelsens hovedfunn. Dette oppsummeres til kunnskap direkte fra barn. De siste ti årene har Forandringsfabrikken møtt 2200 barn i psykisk helsetjenester i kommunen og i psykisk helsevern, over 300 unge som har fått hjelp på grunn av rus, 2200 barn i barnevernet, over 700 i barnehagen og 8000 i skolen og over 300 som har møtt politiet. Barn og unge fra undersøkelsene presenterer kunnskapen fra barn, som proffer.

Sammen med kunnskap fra barn, løfter Forandringsfabrikken barns rettigheter etter FNs barnekonvensjon. Prosessrettighetene vektlegges, fordi de samsvarer sterkt med den kunnskapen fra barn vektlegger som avgjørende for å reelt samarbeide med barn.

Metode for kunnskapsinnhenting:

- Metodikken FF bruker for innhenting av kunnskap direkte fra barn kalles Forandringsmetodikk. Forandringsmetodikk er utviklet med utgangspunkt i **Participatory Learning and Action (PLA)**. PLA er en aksjonsforskningsmetode for endringsarbeid og kunnskapsinnhenting.
- Forandringsmetodikken er kvalitativ, nedenfra-og-opp, med en fleksibel verktøykasse som enkelt kan tilpasses ulike tema og formål, og ulike grupper med deltakere.
- Metodikken er en deltakende undersøkelsesmetode som brukes for å hente inn dybdekunnskap til bruk i endringsarbeid og likeverdig samarbeid med barn og unge.
- Metoden benytter en rekke ulike, kreative og visuelle verktøy som hjelper til å lage det trygt og litt gøy å være med og dele erfaringer og råd fra eget liv – selv om temaene kan være både alvorlige og følsomme.
- Svar som går mest igjen, oppsummeres tema for tema, i korte tekster eller punkter.
- Den oppsummerte kunnskapen kobles ikke til teori eller generaliseringer. Da blir det lettere for de som jobber med barn og har makt å kunne bruke

kunnskapen direkte fra barn til å gjøre tjenestene bedre for barna. [Mer om metoden for kunnskapsinnhenting.](#)

Barn har rett til medvirkning på systemnivå

Det følger av FNs barnekonvensjon (BK) artikkel 12 og Grunnloven (GrL) § 104 at barn har rett til å uttale seg og bli hørt. Dette gjelder både barnet som individ i saker som gjelder barnet, og ved handlinger og avgjørelser som gjelder barn som gruppe.

Ny helse- og samhandlingsplan er en prosess der barn har rett til å medvirke for å sikre at staten etterlever sine forpliktelser etter folkeretten, men også for å bedre ivareta barn og unges rettssikkerhet.

FNs barnekomité sier at barn skal få "delta" i slike prosesser, enten det er utvikling av ny politikk, nye lover eller forebyggende planer. At barn skal få delta betyr at de må inkluderes i hele prosessen, og det skal være "en aktiv utveksling av synspunkter mellom barn og voksne".¹

Barnets beste etter artikkel 3 i Barnekonvensjonen innebærer at ved handlinger som berører flere barn skal hva som er til det beste for denne gruppen barn, være et grunnleggende hensyn. For å finne ut hva som er det beste for barna må de få mulighet til å si sin mening og dette må tas med i avgjørelsen.²

For at retten til å uttale seg og bli hørt skal være reell, må kunnskap, erfaringer og råd fra barn og unge lyttes til og bli vektlagt når noe skal bestemmes, avgjøres og utformes. Barnekomitéens begrunnelse for hvorfor det er viktig å høre barna er blant annet at deres synspunkter kan bidra til bedre løsninger fordi de har relevante erfaringer.³

Vi håper derfor at dere i Helse- og omsorgsdepartementet i arbeidet med ny helse- og samhandlingsplan tar kunnskap direkte fra barn på alvor, og legger dette til grunn når det skal lages virkemidler og tiltak rettet mot barn og unge.

Hilsen Proffer i Forandringsfabrikken v/ Vanessa, Andri, Miriam, Robin, Mikal, Mathea, Vilde, Kristoffer, Therese, Regine, Marie, Leon, Dania, Siv og mange mange fler, og politiske rådgivere Tina-Evelyn Buvarp og Julie Granlund

¹ FNs barnekomité generelle kommentar nr. 12 avsnitt 12-13 og 122

² FNs barnekomité generelle kommentar nr. 12 avsnitt 73

³ FNs barnekomité generelle kommentar nr. 12 avsnitt avsnitt 12 og 27

Del 2:

Viktigste utfordringer som bør adresseres, med tilhørende aktuelle tiltak

Innspill 1: Barns prosessuelle rettigheter etter FNs barnekonvensjon må bli del av norsk lovverk og tiltak

I arbeidet med undersøkelser der FF henter inn erfaringer og råd fra barn, blir sammenhenger tydelige, mellom hovedsvar fra barn og de rettighetene barn har etter FNs barnekonvensjon. På tross av at barnekonvensjonen skal gjelde alle barn, og i alle handlinger og avgjørelser som berører dem, ser vi gjennom svarene fra barn at barns rettigheter ikke blir godt nok ivaretatt i dagens særlovgivning og dermed heller ikke i systemene..

FFs erfaring er at veldig mange fagfolk virkelig ønsker å ivareta barns rettigheter, men slik systemet er lagt opp i dag møter fagfolk flere utfordringer for å få til dette. Barns menneskerettigheter er bare delvis inkorporert i norsk lov. Ideen var at fagfolk skulle bruke barnerettighetene ved siden av særlover. Så langt vi vet har ikke fagfolk blitt lært opp i å bruke norske særlover sammen med barnerettighetene i praksis. Da blir det vanskelig å sikre barns rettigheter

FNs Barnekonvensjon gir barn prosessuelle rettigheter

barns prosessuelle rettigheter gjelder for alle handlinger og avgjørelser som angår dem. De gjelder i prater med barn, i vurdering om å henvise videre, når behandling bestemmes, når noe skal dokumenteres, når informasjon om barn deles og når fagfolk samarbeider.

For at barnets beste skal vurderes må disse rettighetene først sikres:

Barn får **nyttig og nok informasjon** for å uttale seg (BK art 12, GrL § 104):

- om det som skal gjøres eller bestemmes
- om hva de voksne kan gjøre
- om hvilken hjelp/behandling som er en mulighet
- om hvem som får vite det barnet forteller

Barn får **uttale seg fritt og trygt** om det som skal gjøres eller bestemmes (BK art 12):

- med nok informasjon
- med en voksen de kjenner seg trygg på, eller at de har med seg en voksen de kjenner seg trygg på
- på et trygt sted til noen som kjennes trygg
- uten press eller påvirkning

Barn sikres **retten til respekt for sitt privatliv**

(BK art 16, EMK art 8, Grunnloven § 102):

- får vite det hvis voksne vil si videre eller skrive noe som barnet har sagt

- eller gjort og får si hva det tenker om at voksne vil si dette videre, voksne må deretter vurdere om det er til barnets beste å si dette videre
- på slutten av en prat eller et møte snakker den voksne med barnet om hva, til hvem, når og hvordan noe kan sies eller skrives videre - hvis det er nødvendig

Etter disse rettighetene er sikret kan barnets beste vurderes

(BK art.3, Grl § 104):

- Barnets mening skal være et sentralt moment
- Barnets mening skal følges så langt det er mulig, etter alder og modenhet
- Voksne har ansvar for å ikke sette barn i fare og å beskytte barn
- Voksne har ansvar for det som bestemmes

Aktuelle tiltak:

- I alle tiltak under nasjonal helse- og samhandlingsplan må det være et tydelig krav om at barns prosessuelle rettigheter sikres
- Helselovene MÅ gjennomgås og prosessrettighetene må TYDELIG komme inn. Stortinget vedtok dette mai 2020, dette må nå følges opp
- Helsedirektoratet må få i oppdrag å gjennomgå forskrifter, veiledere og retningslinjer, for å sikre barns prosessrettigheter i praksis.
- Landsgruppa av Helsesykepleiere har gjort styrevedtak på at den nasjonalfaglige retningslinjen for helsestasjon- og skolehelsetjenesten bør gjennomgås med barns prosessuelle rettigheter. Dette bør følges opp av myndighetene.

Innspill 2: Samhandling

Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:

- Kunnskap fra barn ber voksne om å samarbeide tett med barn, når de skal bestemme noe for barn og spesielt når fagfolk på tvers av tjenester skal samarbeide. Samhandling og helhetlige helsetilbud kan være bra for barn, men kan også gjøre det verre hvis barns prosessuelle rettigheter etter barnekonvensjonen ikke sikres.
- Når voksne og tjenester samhandler uten at barn blir samarbeidet med, kan barn miste tillit, og det som bestemmes eller tiltak som settes inn kan kjennes utrygge og lite nyttige.
- I flere lovendringer gjort de siste årene for å sikre samhandling og helhetlige tjenestetilbud, er ikke barns prosessuelle rettigheter etter FNs barnekonvensjon sikret tydelig nok. Disse rettighetene er norsk lov, etter Grunnloven, barnekonvensjonen og de er tatt inn i Menneskerettighetsloven. Samtidig er de bare delvis tatt inn i særlovene. Eksempel på dette er de 14 lovendringene vedtatt på Stortinget 14. juni 2021 som ga en samarbeidsplikt til offentlige instanser og andre tjenesteytere. Her mangler beskrivelser som gjør at de prosessuelle rettighetene sikres.

Aktuelle tiltak:

- For at samhandlingsreformen skal forbedres slik Regjeringen ønsker og for å nå det overordnede målet om å sikre sømløse pasientforløp og gode tjenester i hele landet, er det avgjørende at barns prosessuelle rettigheter sikres gjennomgående i norske særlover, forskrifter, veiledere og retningslinjer.
- De 14 lovendringene som sikret samarbeidsplikten må ivareta barns prosessuelle rettigheter

Innspill 3: Kvalitetsforbedring og pasientsikkerhet**Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:**

- Når det måles kvalitet i tjenester for barn og effekt av tilbud og tiltak, måles det ofte etter faktorer som tidsfrister og tall. Disse måtene å måle kvalitet på, måler da ofte ikke det som er viktigst for barn. Barn spørres sjelden om hva som er god kvalitet for barna.
- Norge går da glipp av viktig informasjon om hvordan barn opplever tjenestene og hva som er kvalitet - sett fra dem. Uten å måle det viktigste sett fra barn, kan Norge også gå glipp av viktig informasjon om som skal til for å lage enda bedre tjenester fremover. Risikoen for at tiltak som lages for barn kan bomme, er da relativt stor.
- FFs undersøkelse "[Hvis jeg var ditt barn](#)" (2019) om tvang i psykisk helsevern hadde alvorlige svar til Norge. Å bli utsatt for tvang har store konsekvenser for barn der og da, og for livene senere. Barn mister respekt og grenser for egen kropp, det forsterker traumer barn har fra før og det lager nye traumer. Det gjør at barn ser på seg selv som syke eller farlig, og barn mister tillit og tro på voksne. Å bli utsatt for tvang gjør det umulig for mange barn å skulle få hjelp som gjør at de får det bedre inni seg. Ingen barn vil gjøre vonde eller skumle ting mot seg selv eller andre, barn vil bli stoppet. Men barn må bli stoppet på trygge måter, som ikke lager sår inni dem.

Aktuelle tiltak:

- Kvalitetsindikatorer utvikles og velges bygd på det som er kvalitet for mange barn
- Når tjenester og tiltak for barn utvikles må kunnskap fra mange barn være en del av kunnskapsgrunnet
- Ny tvangslov må inneholde klare egne regler for barn og unge og må bygge på kunnskap fra barn. Dette bør også samles i et eget kapittel om barn, slik at det skal bli enkelt å bruke av fagfolk i praksis.

Innspill 4: Desentraliserte tjenester og sømløse pasientforløp

Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:

Rammene for psykisk helsetjenester sikrer ikke godt nok at barn får snakke trygt. Funn som går igjen fra barn, i FFs undersøkelser på psykisk helse er at fortsatt mangler for mange barn informasjon om alternativer til hjelp, mange får ikke snakket trygt og da ikke sikret retten de har til å uttale seg fritt - og mange barn vet ikke hva som skjer med det de forteller til tjenestene.

Barn har rett til at vurderingen av hvilken hjelp de skal få, skal ta utgangspunkt i det barnet selv ønsker hjelp til. Dette skjer ikke ofte nok. Nyttens hjelpen da kan få, blir for tilfeldig. Den kan også gjøre situasjonen eller livet verre for barnet. Kunnskap fra barn ber voksne samarbeide tett med barn, når de skal bestemme noe for barn og spesielt når fagfolk på tvers av tjenester skal samarbeide.

Kommunale helsetjenester

- Norge trenger nasjonale føringer for hvordan psykisk helse tjenester i kommunen skal være. I dag er det veldig ulikt hva som finnes i ulike kommuner, og ulikt hvilke rutiner ulike tjenester følger. Det er også veldig ulikt i hvilken grad barn og unge har vært med på utviklingen av tjenestene. For at lavterskeltilbud skal være nyttige for barn må det bygge på kunnskap fra barn.
- Noen ganger kan voksne tenke at det er lurt at barn henvises til spesialisthelsetjenesten, fordi de er redde for barnet eller tenker at de ikke kan gi dem god nok hjelp der de er. For at det skal gjøres på en trygg måte for barnet er det nødt til å skje i samarbeid. Hvis dette skjer på en utrygg måte, risikerer den voksne at barnet mister tillit til den voksne, og at det blir skummelt og utrygt for barnet når det kommer til spesialisthelsetjenesten.

Forandringsfabrikken ferdigstiller nå en fordypningsundersøkelse, på tema lavterskeltilbud til barn og unge. Svar som går igjen er at barn ber om et sted de kan dra til uten å trenge henvisning for å snakke med noen. Barn ber om at det også er en plass man kan henge og med voksne med forskjellige erfaringer og kompetanse som kjennes trygge for de. Vi gleder oss til å overrekke dette til dere i løpet av høsten :-)

Psykisk helsevern

- Kunnskap fra barn er helt tydelig på at for at barn og unge skal kunne få nyttig og trygg hjelp i psykisk helsevern MÅ hjelpen tilpasses hvert enkelt barn. Standardisering og skjematisk pakkeforløp, er ikke det barn ber om for å få nyttig hjelp. Vi er derfor utrolig takknemlig for at dere nå jobber med pasientforløp med løsninger mer tilpasset de som bruker tjenestene.

- Når barn kommer til en behandler møtes de oftest med skjemaer og spørsmål som kartlegger symptomene barn viser. Dette og annen utredning blir grunnlag for diagnose. Behandlingen barn får i psykisk helsevern avgjøres ofte ut fra hvilke diagnose og symptomer de har. Når barn merket at fokuset er på symptomer, blir det for mange umulig å fortelle om det som er vondt eller vanskelig inni dem. Fordi det for barn kjennes ut som at behandlere ikke forstår at det de viser på utsiden handler om noe vondt eller vanskelig inni dem.

I løpet av høsten vil proffer overrekke til nasjonale myndigheter et innspill med svar fra 50 unge som tydelig beskriver innholdet i et trygt og nyttig pasientforløp i psykisk helsevern, sett fra de som kjenner det. Vi gleder oss!

Aktuelle tiltak:

- Barns menneskerettigheter må sikres i alle relevante pasientforløp og rammene spesialisthelsetjenesten og kommunale helsetjenester jobber etter. (se beskrivelse ovenfor om barns prosessrettigheter)
- Her viser vi til vårt tidligere innspill til ny opptrappingsplan for psykisk helse, som beskriver noen hovedprinsipper for hvordan lavterskel tilbud må være for at de har lav terskel for barn. I alle tiltak som omhandler barn og unge under nasjonal helse- og samhandlingsplan må det være et tydelig krav om at kunnskap fra barn skal være en tydelig del av kunnskapsgrunnlaget og at barns prosessrettigheter må sikres.
- Pasientforløp med fokus på å komme inn til det som er vondt eller vanskelig inni barn, og gi hjelp til det. Samarbeid MED hvert enkelt barn er utgangspunktet for hjelpen som skal gis. Hjelp barn får kan IKKE ta utgangspunkt i symptomene, men i grunnen til at BARN har det vondt eller vanskelig.
- Igangsette forsøksordning med behandlingsforløp og finansiering uavhengig av diagnoser. Sett fra barn må det bli mulig å få hjelp i psykisk helsevern uten at dette avhenger av at de får en diagnose.

Innspill 5: Digitalisering

Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:

I Norge akkurat nå har foreldre til barn under 12 år fri tilgang digitalt til journalen til barn i psykisk helsevern. Dette betyr at foreldre kan lese alt som har blitt skrevet nesten rett etter barnet har vært på en time. Selv om behandlere har mulighet til å holde tilbake enkelt notater, er dette alt for skummelt og lite rettsikkerhet for barn. De siste årene har det også kommet flere og flere digitale løsninger for planer for barn (staffettlogg tverrfaglig samarbeid, IP osv). Disse åpner for innsyn for mange ulike voksne, og ofte

foreldre. Å automatisk ha åpning for at mange folk får lese opplysninger om barn sikrer ikke barns proessrettigheter.

En av hovedgrunnene til at barn ikke forteller det vondeste eller vanskeligste til psykisk helsetjenester er at de ikke vet hva som skjer med det de forteller. Alt for mange barn har opplevd at noe de har sagt eller gjort har blitt delt videre, uten at de har blitt snakket med om det. Dette har gjort at barn har mistet tillit til den voksne som har delt videre, og til andre voksne.

Aktuelle tiltak:

- Elektronisk journal for barn under 12 år lukkes for automatisk innsyn fra foresatte
- Stafettlogger eller andre digitale planer for barn som brukes når flere tjenester samarbeider for å gi barn hjelp må ikke være automatisk åpne for alle parter i tverrfaglige samarbeid

Innspill 6: Rus

Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:

Her viser vi til vårt innspill til forebygging- og behandlingsreform på rusfeltet, sendt inn i juni 2022. Der pekte vi på de viktigste utfordringene sett fra barn, og 8 konkrete løsninger, og noen overordnede prinsipper som må være grunnlaget når hjelpetjenester for unge som strever med rus utvikles.

Akkurat nå innhenter FF svar fra 50 ungdommer med erfaring med rus og oppsummerer svar fra tidligere undersøkelser om rus. Dette blir et konkret innspill til Norge om hvordan vi må møte ungdommer som strever med rus slik at de skal få trygg og nyttig hjelp. Dette innspillet ønsker vi å overlevere til dere i løpet av høsten :-). Vi gleder oss!

Viktigste utfordringer/begrunnelse for tiltak:

- Det finnes i dag lite kunnskap fra unge om hvordan møte unge som strever med rus
- Måtene vi møter unge som strever med rus på i dag sikrer ikke alltid barns rettigheter og at de får snakke trygt
- Mange av tiltakene som finnes i dag har for stort fokus på å fjerne rusen, i stede for å jobbe med grunnen for rusen
- Mange voksne samarbeider over hodet på ungdom som strever med rus
- Barn som strever med rus blir puttet på ruskontrakt til tross for at det ikke kjennes nyttig for mange fordi det har fokus på å stoppe rusen og ikke på å hjelpe med grunnene bak rusen. For noen har følelsene rundt å avlegge urinprøver blitt enda en ting de har måttet ruse vekk.
- Barn som strever med rus blir sendt på strenge institusjoner, hvor behandling tar utgangspunkt i atferd

Aktuelle tiltak:

- Barns rettigheter som gruppe må sikres og hvert enkelt barn sine prosessrettigheter må sikres (se beskrivelse ovenfor)
- Målet for alle tiltak må være å hjelpe med det rusen handler om og gi verktøy til livet, ikke bare å stoppe rusen. Barn og unge som strever med rus ber om hjelp som har fokus på å komme inn til grunnene bak rusen og gi verktøy til livet.
- De lovpålagte rusenhetene i kommunene kan ikke bli et sted man bare blir sendt til, da vil det bare kjennes som straff og stoppe for nyttig hjelp. Dette må være et lavterskeltilbud, som bygger på kunnskap fra barn, hvor man kan få hjelp uten henvisning, med rutiner som sikrer barns prosessrettigheter etter FNs barnekonvensjon
- Avvikle bruk av urinprøver da nytten ikke veier opp for noe av skadene urinprøvene kan gjøre i livene til unge

Del 3:

Oversikt over pågående arbeid og gode eksempler som departementet bør være kjent med

- **Uteseksjonen i Trondheim, blir ofte trukket frem av ungdommer FF snakker med som et godt eksempel på hvordan en trygg og nyttig lavterskel tjeneste bør være.**

Her er noen begrunnelser fra ungdommer på hvorfor:

- De ansatte jobber mye med å skape tillit hos ungdommene, ved å samarbeide med dem
 - Som en del av hjelpen de tilbyr, får også ungdommene hjelp til praktiske ting sånn at de kan nå målene sine. Eks. er å hjelpe ungdommer med å få jobb, med å få sertifikat, støtte til skole og utdanning og andre praktiske ting ungdommene trenger hjelp med i livene sine
 - Når ungdommer viser smerteuttrykk som å bruke vold eller ruse seg er fokuset alltid på grunnene bak volden eller rusen, og å hjelpe med de grunnene. Ikke på straff eller å fjerne uttrykkene
 - De har lokaler som beskrives som kule og et sted ungdommer ønsker å henge
- **Stavanger kommunestyre vedtok 31. mai 2021: "en overordnet strategi, Samarbeid med barn i Stavanger, som skal styrke barns medvirkning i Stavanger kommune. Strategien skal både ivareta behovet for å sikre samarbeid med barn og barns medvirkning i egen hverdag, samt styrke barns deltakelse i tjenesteutvikling. Strategien representerer**

en viktig intensjon og holdningsendring i kommunens samarbeid med barn.”

Denne strategien er et overordnet styringsdokument som beskriver hvordan ledere og ansatte i Stavanger skal samarbeide med barn og bruke deres kunnskap for å utvikle gode tjenester. I samarbeid med Forandringsfabrikken har Stavanger derfor begynt å implementere barns prosessrettigheter i kommunens styringsdokumenter og rutiner i barnehage, skole og hjelpetjenester.

- **Oppvekst- og utdanningsutvalget i Tromsø kommune vedtok 11. juni 2021:** *“Oppvekst og utdanningsutvalget ber administrasjonen om å sikre at alle styringsdokumenter på oppvekstfeltet er å tråd med barns rettigheter om at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i alle handlinger og avgjørelser, at barnet har rett til å uttale seg fritt, at barnet har rett til informasjon og barnets privatliv respekteres.”*

Tromsø kommune har nå begynt et større arbeid med å sikre at alle styringsdokumenter og rutiner i kommunen for barnehage, skole og hjelpetjenester sikrer barns prosessrettigheter etter FNs barnekonvensjon, i samarbeid med Forandringsfabrikken.

- **Europarådet har utviklet [Listen - Act - Change](#), en håndbok for alle fagfolk som jobber med barn for å sikre deres deltakelse.**
Håndboken tar på alvor at det å lytte til barn og ta deres med som grunnleggende når avgjørelser skal tas, ikke er et valg. Det er både rettigheter barn har, og et uttrykk for demokrati. Det blir påpekt at det nå er på høy tid at barns rettigheter blir implementert i lovverk, politikk, retningslinjer og rutiner. Håndboken beskriver ulike praktiske framgangsmåter for å få til dette i tjenester hvor fagfolk møter barn. Flere av framgangsmåtene har likheter med kunnskap fra barn i FFs undersøkelser som beskriver hvordan barn må møtes for at det skal bli trygt og nyttig i møtet med tjenester og fagfolk.
- **Verdens helseorganisasjon (WHO) har utviklet [“Guidance on community mental health services: Promoting person-centred and rights-based approaches”](#)**
Denne guiden sammen med flere andre initiativer fra WHO de siste årene som omhandler psykisk helse tjenester og menneskerettigheter presenterer praktiske steg og anbefalinger for å sette opp eller endre til god praksis som sikrer menneskerettighetene, unngår maktbruk og promoterer rettslig handleevne hos pasienten. WHO har påpekt at det er behov for et fundamentalt paradigmeskifte på psykisk helse feltet for å beskytte menneskerettighetene og sikre personsentrerte tjenester. Dette vil kreve å tenke nytt om politikk, lover, systemer, tjenester og praksis.

Dette innspillet bygger på kunnskap fra barn oppsummert i følgende rapporter og bøker:

- [Snakke snilt \(2020\)](#) 900 barn gir råd om hva helsesykepleier må gjøre og hvordan helsesykepleier må være for at det skal bli trygt der.
- [Psykisk helsevern fra oss som kjenner det \(2019\)](#) 104 barn og unge deler erfaringer om hva som har vært nyttug og ikke nyttig i møte med BUP, og sine viktigste råd til BUP
- [Vi skulle få det bedre \(2021\)](#) 100 barn og unge deler erfaringer og gir råd om psykiatriske legemidler.
- [Må hjelpe for oss \(2022\)](#) 101 barn gir til hvordan familieveiledning må gjøres slik at det blir trygt og nyttig for dem.
- [Klokhet om rus råd fra unge med ruserfaring \(2018\)](#) 58 unge som har strevd med rus deler erfaringer og råd om hvordan møte unge som strever med rus på kloke og trygge måter.
- [Hvis jeg var ditt barn - om tvang i psykisk helsevern \(2019\)](#) 63 barn og unge har delt erfaring og gitt råd om tvang i psykisk helsevern,
- [Klokhet om vold og overgrep \(2020\)](#) 500 barn og unge utsatt for vold eller overgrep deler erfaring og gir råd om hvordan voksne best mulig kan beskytte barn som er utsatt for vold eller overgrep.
- [Sint utenpå, vondt inni \(2020\)](#) 101 barn forklarer hvorfor barn bruker vold og hva hjelpetjenestene, skole og politi bør gjøre for at vold ikke skal skje.